

УДК 65.014.12:658.152

СУЧАСНИЙ СТАН ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕХНОСТРУКТУРИ

Штапаук С. С.

CURRENT STATUS OF ECONOMIC TECHNOSTRUCTURE

Shtapauk S. S.

Проведено аналіз макроекономічних показників розвитку вітчизняної економічної техноструктури. Визначено якісні та кількісні характеристики впливу розвитку економіки на стан економічної техноструктури. Наведено результати досліджень стану економічної техноструктури тридцяти вітчизняних підприємств. Визначено необхідність якнайшвидшого вдосконалення організаційно-економічного механізму розвитку економічної техноструктури.

Ключові слова: економічна криза, показники діяльності, економічна техноструктура, галузі господарства, організаційна структура, виробничі фонди.

Вступ. Темпи розвитку вітчизняної економіки протягом останнього десятиріччя поступово сповільнилися. Поштовхом до зниження темпів зростання стала економічна криза 2008-2009 років, яка стала наслідком світової фінансово-економічної кризи 2008 року і призвела у 2009 році до зниження валового внутрішнього продукту (ВВП) порівняно з попереднім роком на 15,1% (табл. 1). Два наступних

роки українська економіка демонструвала повільне зростання, проте у 2012-2013 роках фізичний обсяг ВВП в Україні залишався на рівні 2011 року.

Політична криза 2013-2014 років спричинила нову хвилю фінансово-економічної кризи, пов'язану, передусім, із втратою економічних зв'язків з підприємствами Автономної Республіки Крим та деякими підприємствами Донецької та Луганської областей. Економічне спадання тривало два роки, і тільки з 2016 року в економіці країни намітилися ледь помітні тенденції до зростання. Проте навіть у 2017 році фізичний обсяг ВВП в Україні становив лише 82,6% від аналогічного показника передкризового 2008 року і 88,5% від фізичного обсягу ВВП 2013 року.

Події останніх років значно підвищили невизначеність стану вітчизняної економіки взагалі та економічної техноструктури зокрема. Тому вирішення всіх подальших завдань щодо моделювання економічної техноструктури потребує попереднього аналізу її сучасного стану та

Таблиця 1

Динаміка валового внутрішнього продукту в Україні¹ [1] Ошибка! Источник ссылки не найден.

Роки	Валовий внутрішній продукт у фактичних цінах		Валовий внутрішній продукт у цінах попереднього року		Індекси фізичного обсягу ВВП			Індекси-дефлятори ВВП, % до поперед. року
	загалом, млн. грн.	у розрахунку на одну особу, грн.	загалом, млн. грн.	у розрахунку на одну особу, грн.	% до попереднього року		% до 2008 р.	
					загалом	на одну особу		
2008	990819	21419	767957	16602	102,2	102,8	100,0	129,0
2009	947042	20564	840844	18258	84,9	85,2	84,9	112,6
2010	1120585	24429	985795	21491	104,1	104,5	88,3	113,7
2011	1349178	29519	1181604	25852	105,4	105,8	93,1	114,2
2012	1459096	32002	1351233	29637	100,2	100,4	93,3	108,0
2013	1522657	33473	1459759	32090	100,0	100,3	93,4	104,3
2014	1586915	36904	1369190	31841	93,4	93,7	87,3	115,9
2015	1988544	46413	1431826	33419	90,2	90,6	78,7	138,9
2016	2385367	55899	2037084	47738	102,4	102,9	80,7	117,1
2017	2983882	70233	2444191	57530	102,5	102,9	82,6	122,1

¹ Розраховано за методологією СНР 2008 відповідно до Методологічних положень оновленої версії системи національних рахунків 2008 року (наказ Державної служби статистики України від 17.12.2013 № 398). З 2014 року – без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та без частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Рис. 1. Галузева структура економіки України у 2017 році [1]

виокремлення особливостей, які виділяють сучасну економічну техноструктуру на тлі загального поняття економічної техноструктури. Виходячи з цього, метою статті є аналіз показників розвитку економічної техноструктури України у 2013-2018 роках та формування статистичного базису моделювання економічної техноструктури.

Аналіз макроекономічних показників. Аналіз галузевої структури економіки України у 2017 році (рис. 1) дозволяє зробити висновок, що попри фактичну втрату великої кількості промислових підприємств, зосереджених в індустріальних районах Донецької та Луганської областей, промисловість залишається провідною галуззю вітчизняної економіки: обсяг виробництва продукції промисловості у 2017 році склав 46,2% від загального обсягу виробництва продукції (товарів, послуг) по країні порівняно з 48,7% у 2013 році. Друге місце з показником 16,0% проти 14,6% у 2013 році посідає оптова та роздрібна торгівля, а також ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів.

Аналіз динаміки виробництва продукції (товарів, послуг) за видами економічної діяльності у 2013-2017 роках (табл. 2) дозволяє зробити два важливі висновки. По-перше, зростання фактичного виробництва (у поточних цінах) майже за всіма видами економічної діяльності, яке спостерігається протягом всього досліджуваного періоду, пов'язане, передусім, із знеціненням національної валюти. По-друге, у 2016-2017 роках має місце зростання фізичного обсягу виробництва, хоча на сьогоднішній день воно не досягло навіть позначки 2013 року (табл. 3).

З початком збройного конфлікту на сході України суттєво знизився обсяг виробництва промислової продукції; натомість збільшилося виробництво сільськогосподарської продукції. Такі тенденції здаються очевидними, враховуючи втрату Україною ча-

стини промислового комплексу та міграцію населення з промислового Донбасу в сільськогосподарські райони. Зрозуміло також зниження обсягу фінансових послуг та послуг у сфері наукової діяльності та освіти. Проте парадоксальною здається збільшення у 2014 році обсягу послуг торгівлі та сфери розваг з одночасним різким зниженням послуг з організації харчування.

У 2017 році лише три галузі з невеликою питомою вагою перевищили фізичний обсяг виробництва 2013 року: сільське, лісове та рибне господарство (+15,9%), Інформація та телекомунікації (+5,1%) та професійна, наукова та технічна діяльність (+2,4%). Обсяг виробництва провідних галузей української економіки продовжує знижуватися: фізичний обсяг виробництва продукції промисловості у 2017 році порівняно з 2013 роком знизився на 15,4%, оптової та роздрібною торгівлі – на 2,1%, транспортного та складського господарства – на 9,0%. Найбільші негативні тенденції спостерігаються у сфері мистецтва (–68,0%), фінансової діяльності (–34,5%) та будівництва (–32,2%).

Наведені дані свідчать про нагальну необхідність оздоровлення вітчизняної економіки, розробку кардинальних заходів, спрямованих на побудову принципово нових економічних відносин на всіх рівнях економічної системи. Проте розробці конкретних рекомендацій щодо трансформації економіки в Україні має передувати більш ґрунтовна діагностика сучасного стану окремих суб'єктів господарювання, наявності ресурсного та інтелектуального потенціалу для якісних зрушень та формування нового економічного укладу. Насамперед, необхідно визначити наявність та якість людського потенціалу – саме економічної техноструктури, яка має стати провідною силою в здійсненні майбутніх перетворень.

Таблиця 2
Обсяг виробленої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у 2013-2017 роках, млрд. грн.¹ [1]

Вид економічної діяльності	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік
Сільське, лісове та рибне господарство	196,4	286,9	416,6	474,9	524,1
Промисловість	1 264,1	1 334,1	1 606,4	1 920,3	2 461,9
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	183,9	169,1	201,7	270,8	359,0
Переробна промисловість	898,7	978,7	1 191,3	1 357,8	1 774,3
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	158,9	165,6	191,3	265,0	295,5
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	22,5	20,6	22,2	26,6	33,1
Будівництво	147,0	159,0	142,2	180,4	229,6
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	378,9	496,9	544,1	614,1	853,6
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	212,5	217,2	298,7	373,5	445,0
Тимчасове розміщування й організація харчування	19,3	16,8	19,2	26,7	37,7
Інформація та телекомунікації	90,4	104,2	131,9	171,9	218,7
Фінансова та страхова діяльність	45,7	42,7	40,7	59,6	68,8
Операції з нерухомим майном	63,4	69,7	59,7	105,0	123,7
Професійна, наукова та технічна діяльність	99,6	79,5	112,7	186,5	234,7
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	38,8	39,7	43,9	61,9	76,3
Освіта	2,6	2,4	3,0	4,0	5,2
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	10,5	9,4	12,6	16,8	21,7
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	16,4	19,6	9,3	10,6	12,1
Надання інших видів послуг	7,8	7,5	8,9	11,7	15,9
Усього	2 593,3	2 885,6	3 449,9	4 217,8	5 329,0

¹ Без урахування результатів діяльності банків, бюджетних установ, а також за 2014-2017 роки без тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Структуру суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності та розміром наведено в табл. 4–6. За даними таблиць можна зробити висновок, що до сьогодні значну роль у вітчизняній економіці відіграють малі та середні підприємства. Їхня доля в загальній чисельності суб'єктів підприємництва складає відповідно 99,1% та 0,8%. На суб'єктах малого підприємництва працює 48,6% від загальної кількості зайнятих, а на суб'єктах малого та середнього підприємництва зайнято 80,8% працівників. На їхню долю суб'єктів малого та середнього підприємництва припадає 64,8% обсягу реалізованої продукції (причому на долю суб'єктів малого підприємництва

Таблиця 3
Динаміка фізичного обсягу виробленої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у 2014-2017 роках, % до попереднього року

Вид економічної діяльності	2014 рік у % до попереднього року	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2017 рік до 2013 року
Сільське, лісове та рибне господарство	26,1	4,5	-2,7	-9,6	15,9
Промисловість	-8,9	-13,3	2,1	5,0	-15,4
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	-20,7	-14,1	14,7	8,6	-15,2
Переробна промисловість	-6,0	-12,4	-2,7	7,0	-14,2
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	-10,1	-16,9	18,3	-8,7	-19,2
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	-20,9	-22,5	2,5	1,8	-36,1
Будівництво	-6,7	-35,6	8,3	4,2	-32,2
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	13,2	-21,2	-3,6	13,8	-2,1
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	-11,8	-1,0	6,8	-2,4	-9,0
Тимчасове розміщування й організація харчування	-24,9	-17,9	18,9	15,7	-15,2
Інформація та телекомунікації	-0,5	-8,9	11,3	4,2	5,1
Фінансова та страхова діяльність	-19,4	-31,3	25,0	-5,3	-34,5
Операції з нерухомим майном	-5,1	-38,3	50,1	-3,5	-15,2
Професійна, наукова та технічна діяльність	-31,1	2,1	41,3	3,1	2,4
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	-11,7	-20,4	20,4	0,9	-14,5
Освіта	-19,4	-10,2	15,3	5,6	-11,9
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	-23,0	-3,2	14,1	5,4	-10,3
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	3,2	-66,0	-1,9	-7,2	-68,0
Надання інших видів послуг	-17,0	-15,2	12,9	11,2	-11,5
Усього	-4,0	-13,9	4,4	3,5	-10,7

Розраховано автором за даними Державної служби статистики України [1].

припадає 24,9% обсягу реалізації). Переважно за рахунок суб'єктів малого підприємництва (за критерієм обсягу реалізованої продукції) розвивається інформаційна та телекомунікаційна галузь, за рахунок середніх підприємств – сільське, лісове та рибне господарство; оптова та роздрібна торгівля; транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність і фінансова та страхова діяльність. Лише промисловість, зважаючи на обумовлену радянської структурою народного господарства, суттєво представлена великими підприємствами.

Таблиця 4
Структура суб'єктів господарювання
за видами економічної діяльності у 2017 році¹ [1]

Вид економічної діяльності	Кількість суб'єктів господарювання		
	суб'єкти великого підприємництва	суб'єкти середнього підприємництва	суб'єкти малого підприємництва
Сільське, лісове та рибне господарство	18	2 391	74 184
Промисловість	215	4 824	118 837
Будівництво	4	792	49 465
Оптова та роздрібна торгівля, тощо	129	2 972	834 696
Транспорт, складське господарство, пошта та кур'єрська діяльність	19	1 144	94 652
Тимчасове розміщування й організація харчування	2	276	57 300
Інформація та телекомунікації	6	328	146 575
Фінансова та страхова діяльність	–	245	9 960
Операції з нерухомим майном	2	385	90 166
Професійна, наукова та технічна діяльність	2	559	120 985
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	1	847	45 705
Освіта	–	52	11 604
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	–	290	21 795
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	1	110	12 934
Надання інших видів послуг	–	39	100 548
Усього	399	15 254	1 789 406

¹ Без урахування результатів діяльності банків, бюджетних установ, а також без тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Наведена вище картина є стабільною принаймні протягом останніх десяти років [1]. Явних тенденцій у бік зменшення чи збільшення долі великих підприємств протягом вказаного періоду не спостерігається. З цього можна визначити що економічна техноструктура як рушійна сила національної економіки знаходиться в зародковому стані, проте її розвиток конче необхідний для формування нового економічного укладу в країні.

Аналіз мікроекономічних показників. З огляду на проведений аналіз макроекономічної ситуації в країні для більш глибокого дослідження стану економічної техноструктури була сформована база з тридцяти вітчизняних підприємств різних галузей економіки. До її складу увійшли переважно великі та середні підприємства, оскільки саме вони можуть стати джерелом необхідної інформації. Методика обстеження передбачала дослідження всіх сфер діяльності підприємств (рис. 2), необхідних для діагностики стану економічної техноструктури та подальшого моделювання цієї діяльності.

Форма власності й організаційно-правова форма діяльності підприємств. Як показало дослідження (табл. 7 та 8), більшість досліджуваних підприємств є акціонерними товариствами, з яких з незначною перевагою переважають товариства закритого

типу. Це пов'язане, насамперед, з характером приватизаційних процесів в Україні. Як уже згадувалося, приватизація державних підприємств у країні мала деякі характерні риси: по-перше, це була ваучерна приватизація, а по-друге, найпоширенішою формою приватизації стало акціонування. Ці дві особливості привели до того, що акції приватизованих підприємств поширювалися головним чином між членами трудового колективу за приватизаційні сертифікати, а острах втручання в діяльність підприємства сторонніх осіб сприяв створенню товариств саме закритого типу.

Таблиця 5
Кількість зайнятих працівників у суб'єктах господарювання за видами економічної діяльності у 2017 році¹ [1]

Вид економічної діяльності	Кількість зайнятих працівників у суб'єктах господарювання, тис. осіб		
	суб'єкти великого підприємництва	суб'єкти середнього підприємництва	суб'єкти малого підприємництва
Сільське, лісове та рибне господарство	28	337	272
Промисловість	744	1 122	469
Будівництво	5	...	...
Оптова та роздрібна торгівля, тощо	285	350	1 588
Транспорт, складське господарство, пошта та кур'єрська діяльність	561	270	303
Тимчасове розміщування й організація харчування	...	...	173
Інформація та телекомунікації	38	55	210
Фінансова та страхова діяльність	–	46	25
Операції з нерухомим майном	...	...	...
Професійна, наукова та технічна діяльність	...	...	219
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	...	...	137
Освіта	–	...	...
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	–	51	67
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	...	...	...
Надання інших видів послуг	–	...	...
Усього	1 561	2 624	3 956

² Дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності статистичної інформації.

Однак, як показує аналіз, функціонування підприємств у формі закритого акціонерного товариства (ЗАТ) нестабільне і характеризується постійним зниженням обсягів реалізації і переважно збитковою діяльністю. Така тенденція спостерігається протягом усього досліджуваного періоду (2016-2018 роки), і в більшості випадків керівництво цих підприємств не очікує поліпшення положення в 2019 році. Така ситуація пов'язана, насамперед, з нездатністю керівництва адаптувати підприємство до нових умов

Таблиця 6

Обсяг реалізованої продукції суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у 2017 році¹ [1]

Вид економічної діяльності	Обсяг реалізованої продукції суб'єктів господарювання, млрд. грн.		
	суб'єкти великого підприємництва	суб'єкти середнього підприємництва	суб'єкти малого підприємництва
Сільське, лісове та рибне господарство	38,9	238,2	190,6
Промисловість	1 537,4	1 094,8	230,1
Будівництво	11,1	...	...
Оптова та роздрібна торгівля, тощо	873,3	1 479,3	998,6
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	222,7	149,0	107,3
Тимчасове розміщування й організація харчування	...	...	28,4
Інформація та телекомунікації	42,6	55,6	118,6
Фінансова та страхова діяльність	...	45,8	22,0
Операції з нерухомим майном	...	...	...
Професійна, наукова та технічна діяльність	...	...	86,9
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	...	...	43,4
Освіта	...	...	...
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	...	12,4	9,1
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	...	...	...
Надання інших видів послуг	...	...	...
Усього	2 929,5	3 315,0	2 067,8

² Дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності статистичної інформації.

Таблиця 7

Реалізація продукції підприємств в 2018 році

Організаційно-правова форма підприємства	Кількість підприємств									
	Всього	З них обсяг реалізації (без ПДВ), в % до 2017 року								
		збиток	0-39,9	40-69,9	70-89,9	90-99,9	100-100,9	110-129,9	130-159,9	≥ 160
1. Державне підприємство	3	-	1	-	-	-	1	-	-	1
2. Відкрите акціонерне товариство	12	10	-	-	2	-	-	-	-	-
3. Закрите акціонерне товариство	15	8	3	-	-	-	4	-	-	-

Складено за результатами власних досліджень.

Таблиця 8

Прибуток (збиток) підприємств в 2018 році

Організаційно-правова форма підприємства	Кількість підприємств								
	Всього	З них прибуток (збиток), в % до 2017 року							
		0-39,9	40-69,9	70-89,9	90-99,9	100-100,9	110-129,9	130-159,9	≥ 160
1. Державне підприємство	3	-	-	1	1	-	-	-	1
2. Відкрите акціонерне товариство	12	-	3	4	-	3	-	2	-
3. Закрите акціонерне товариство	15	3	3	5	4	-	-	-	-

Складено за результатами власних досліджень.

господарювання, переглянути його стратегію й тактику. Позбавлені державної підтримки, ЗАТ здебільшого зберегли методи управління перехідного періоду, а іноді – й адміністративно-командної економіки.

Рис. 2. Функціональні області підприємства

Діяльність відкритих акціонерних товариств (ВАТ) характеризується більшою стабільністю. Це пов'язано не тільки з більшим впливом акціонерів на управління та стратегію розвитку підприємства, але й з місцем недержавних підприємств в українській системі господарювання. Однак дані проведеного дослідження свідчать про те, що в переважній більшості випадків цей вплив усе ще недостатній для успішного розвитку ВАТ (табл. 9).

Таблиця 9

Організаційно-правова форма підприємства		Кількість підприємств								
		Управління власністю			Вплив великих акціонерів			Дрібні акціонери		
		Всього	самостійно	через КУА*	інше	сильний	слабкий	відсутній	активні	толерантні
1. Державне підприємство	3									
2. Відкрите акціонерне товариство	12	12	0	0	0	6	6	0	0	12
3. Закрите акціонерне товариство	15	15	0	0	0	8	7	1	0	13

Складено за результатами власних досліджень.

* КУА – компанія з управління активами.

За результатами досліджень можна зробити висновок, що у найбільш «благополучному» стані перебувають державні підприємства. Займаючи найменшу питому вагу (10,0%), усі вони, проте, працюють прибутково, а на деяких відзначається суттєве зростання обсягу реалізації продукції. Тут прослідковується чіткий кореляційний зв'язок між організаційно-правовою формою підприємства та результатами його діяльності. Це пов'язано, насамперед, з державним регулюванням роботи підприємства, контролем над прийняттям управлінських рішень і більш адаптованому до ринкових умов мисленню управлінського апарата.

Управління підприємством. Результати діяльності підприємства багато в чому залежать від якості прийнятих управлінських рішень і компетенції апарата управління. Остання, у свою чергу, визначається рядом формальних показників, таких як вік, освіта та стаж роботи управлінського персоналу. Окремі результати досліджень з цього напрямку наведено в табл. 10 та 11.

Результати дослідження свідчать про те, що в абсолютній більшості випадків підприємствами керують особи старше 35 років, а більш ніж на половині з них – люди передпенсійного та пенсійного віку. Природно, освіта керівництва й формування життєвої позиції, поглядів, принципів і методів управління відбувалися в епоху «розвиненого соціалізму». Вони були спрямовані на досягнення максимальної ефективності функціонування підприємства саме в умовах адміністративної економіки. Глибокі зміни в зовнішньому середовищі привели до необхідності перегляду підходів до управління підприємствами, але більшість керівників виявилася нездат-

ним адаптуватися до нових умов господарювання. При цьому основна проблема полягає в складності урахування та управління великою кількістю чинників, що впливають на діяльність підприємства.

Таблиця 10

Віковий та освітній склад вищого керівництва підприємств

Посада	Кількість підприємств						
	Вік			Освіта			
	21-34 роки	35-49 років	50 років і більше	середня	бакалавр	магістр	учений ступінь
1. Генеральний директор	0	6	24	0	0	29	1
2. Керівник фінансової служби	3	13	14	0	0	30	0
3. Керівник економічної служби	0	22	8	0	0	29	1
4. Керівник виробничої служби	3	12	15	0	1	29	0
5. Технічний керівник	0	8	22	0	0	30	0
6. Керівник служби маркетингу	5	13	12	3	5	22	0
7. Головний бухгалтер	0	11	19	2	0	28	0

Складено за результатами власних досліджень.

Таблиця 11

Стаж роботи керівників підприємств

Категорія стажу	Стаж	Розподіл кількості провідних працівників підприємств за переліком посад та категоріями стажу						
		1. Генеральний директор	2. Керівник фінансової служби	3. Керівник економічної служби	4. Керівник виробничої служби	5. Технічний керівник	6. Керівник служби маркетингу	7. Головний бухгалтер
Стаж роботи на даній посаді	15-20 років	7	0	0	3	0	0	0
	10-15 років	3	7	7	7	3	3	7
	до 10 років	20	23	23	20	27	27	23
Стаж роботи на підприємстві	25 років і більше	26	6	3	6	15	12	11
	20-25 років	0	0	0	4	3	0	3
	15-20 років	0	17	4	4	5	0	4
Загальний стаж роботи	10-15 років	4	0	7	3	4	7	5
	до 10 років	0	7	16	13	3	11	7
	25 років і більше	30	14	26	22	26	18	22
Загальний стаж роботи	20-25 років	0	7	4	4	4	4	4
	15-20 років	0	5	0	4	0	4	0
	10-15 років	0	4	0	0	0	0	4
Загальний стаж роботи	до 10 років	0	0	0	0	0	4	0

Складено автором за результатами власних досліджень.

Разом з тим, абсолютна більшість керівників мають вищу освіту, яка відповідає профілю діяльності підприємства та їхнім функціональним обов'язкам. Однак, наприклад, на 8 з 30 обстежених підприємств керівник служби маркетингу має тільки середню освіту або вищу освіту рівня бакалавра. Враховуючи важливість маркетингової діяльності, таке положення не може не позначатися негативно на ефективності діяльності підприємств. Учений ступінь мають тільки керівники двох підприємств.

Практично весь управлінський персонал обстежених підприємств має більш, ніж 20-літній стаж роботи, що повинно свідчити про значний досвід керівництва у веденні господарської діяльності. Але, аналізуючи результати дослідження, слід зазначити, що далеко не завжди керівники підприємств мають глибокі знання специфіки виробництва та функціональних характеристик займаної посади. Остання обставина, однак, впливає на кінцеві результати. З одного боку, недолік досвіду часто призводить до помилок при прийнятті управлінських рішень, а з іншого – виключає їхню «інертність». Ухвалюючи рішення в нових умовах, керівник не має відповідних прецедентів, характерних для адміністративного управління, і змушений спиратися на нинішні реалії функціонування підприємств.

Організаційна структура. Усі обстежені підприємства мають лінійно-функціональну структуру управління. Така структура відрізняється значною сталістю, і тому її ефективність у нових умовах господарювання значно знижується. У зв'язку із цим виникає необхідність її вдосконалення, адаптації до умов ринкової економіки. Дані про основні напрями вдосконалення організаційних структур на обстежених підприємствах наведено в табл. 12.

Таблиця 12

Напрями вдосконалення структури підприємств

Напрями вдосконалення	Кількість підприємств				
	здійснюється	недоцільно	доцільно	ні можливості	є можливість
1. Децентралізація виробничих, збутових операцій, автономізація відділень	5	14	11	16	19
2. Створення в рамках компанії інноваційних фірм	0	23	7	16	14
3. Відділення загальнокорпоративного рівня керування від виробничо-господарського	0	16	14	20	10
4. Створення при вищому керівництві спеціальних штабних груп, що розробляють нові ідеї, що й допомагають їхньої найшвидшої реалізації	2	14	14	12	16
5. Поява функцій і підрозділів по організаційному розвитку підприємства	2	18	10	16	12
6. Організація на підприємстві відділень по видах продукції	7	16	7	20	3
7. Створення проектних структур	7	14	9	14	9
8. Створення фінансово-промислових груп	0	25	5	23	7
9. Створення корпорацій	25	5	0	5	0
10. Створення транснаціональних компаній	0	28	2	28	2
11. Створення холдингу	1	29	0	29	0
12. Створення спільних підприємств	0	14	16	14	16
13. Виділення окремих підрозділів у самостійні	2	21	7	21	7
14. Скасування нерентабельних виробництв	16	0	14	5	9
15. Злиття підрозділів	9	12	9	13	8

Складено за результатами власних досліджень.

Як видно з таблиці, на сьогоднішній день переважають такі напрями, як корпоратизація підприємств, децентралізація операцій, створення проектних продуктивних структур, злиття й скасування нерентабельних підрозділів. Недоцільним найчастіше визнавалися створення холдингів, транснаціональних компаній, інноваційних фірм у рамках підприємства й виділення окремих підрозділів у самостійні. Доцільним керівництвом підприємств вважає переважне створення штабів при вищому керівництві й створення спільних підприємств. За цими ж напрямками більшість підприємств має реальні можливості для вдосконалення. Немоżliвим із причин нестачі фінансових коштів і особливостей діяльності підприємств вважається створення холдингів, транснаціональних компаній, фінансово-промислових груп, а також виділення окремих підрозділів у самостійні.

За п'ятьма із запропонованих напрямків вдосконалення організаційної структури спостерігається визнання доцільності їх здійснення, але відсутність такої можливості. Переважно це стосується скасування нерентабельних підрозділів, відокремлення загальнокорпоративного рівня управління від виробничо-господарського й створення продуктивних структур. Перевищення можливостей над потребами спостерігається за чотирма напрямками, головним чином, відносно створення інноваційних фірм.

Виробнича база. За результатами обстеження підприємств встановлено, що на більшості з них відзначається зниження вартості основних виробничих фондів (ОПФ) при незначному збільшенні вартості їхньої активної частини (табл. 13).

Таблиця 13

Основні виробничі фонди підприємств

Залишкова вартість основних виробничих фондів	Кількість підприємств					
	зміна в 2017 році порівняно з 2016 роком			зміна в 2018 році порівняно з 2017 роком		
	зменшення	без змін	збільшення	зменшення	без змін	збільшення
Усього	16	12	2	18	7	5
У тому числі:						
будівлі	12	16	2	19	10	1
спорудження	19	11	0	23	7	0
машини та устаткування	14	9	7	11	5	14

Складено за результатами власних досліджень.

Дані таблиці свідчать про поступове нагромадження позитивних тенденцій у зміні структури ОПФ. Недолік інвестиційних ресурсів став одним з визначальних чинників старіння фондів і недостатньо швидкого їхнього відновлення. Однак більшість підприємств все-таки знаходять кошти для придбання насамперед технологічних машин та устаткування. На жаль, як свідчать дані табл. 13 та 14, обсяг фінансування відновлення активної частини ОПФ надзвичайно малий. У результаті на сьогоднішній день основні технології й устаткування переважно

більшості підприємств морально застаріли й фізично зношені.

Таблиця 14

Віковий склад устаткування й технології

Показник	Кількість підприємств, на яких вік технології й устаткування становить				
	1 рік	2 роки	5 років	10 років	понад 15 років
Вік основної технології	0	0	6	3	21
Середній вік устаткування	0	0	0	8	22
Як давно оновлювалося основне устаткування	6	3	3	0	18
Як давно вносилися зміни в основну технологію	3	6	12	3	6

Складено за результатами власних досліджень.

Вік основної технології на 70% обстежених підприємств і основного устаткування на 73,3% підприємств становить більш 15 років. На жодному підприємстві середній вік устаткування не опускається нижче 10-річної оцінки, а основної технології – нижче 5-річної. Тільки п'ята частина підприємств знайшла можливість закупити нове обладнання в 2016 році й тільки десята їхня частина внесла зміни в основну технологію за цей період.

Організація і управління підприємством. Результати обстеження підприємств за цим напрямом наведено в табл. 15.

Таблиця 15

Організація виробничого процесу

Показник	Кількість підприємств
1. Рациональність організації виробничого процесу	
у просторі	18
у часі	16
2. Тип виробництва	
одиничний	7
дрібносерійний	7
серійний	11
масовий	11
3. Розрахункові параметри виробничого процесу	
параметри масового потокового виробництва	9
величина партії виробів, деталей	7
тривалість виробничого циклу	9
інші	2
4. Резерви скорочення часу операцій	
технологічних	16
контрольних	7
транспортних	11
внутрішньозмінного й міжзмінного пролежування	9
пролежування на складі	9

Складено за результатами власних досліджень.

З таблиці видно, що на половині підприємств виробничий процес організований раціонально й у часі, і в просторі. Три обстежених підприємства раціонально організовані тільки в просторі й одне – тільки в часі. На підприємствах проведення організоване по різних типах, але менш третини з них розраховують його параметри, тобто підходять вводити, увести до ладу організації з наукового погляду.

На сьогоднішній день практично на кожному підприємстві є значні резерви скорочення виробничого циклу, головним чином за рахунок скорочення технологічних і транспортних операцій. Це пов'язане з обмеженим використанням наукових методів організації виробничого процесу, недосконалістю використовуваних технологій, наявністю застарілих обладнання й транспортних засобів.

Ресурсне забезпечення. Як показали дослідження (табл. 16), більшість досліджуваних підприємств відчуває гостру нестачу в матеріальних ресурсах. Особливо це стосується сировини й матеріалів, а також енергетичних ресурсів. Жодне з обстежених підприємств не забезпечене ресурсами повністю. Серед основних чинників, що впливають на недостатнє забезпечення підприємства матеріальними ресурсами, найчастіше виділяють відсутність нововведень, неефективність застосовуваних форм розрахунків за ресурси й відсутність обігових коштів (табл. 17).

Таблиця 16

Оцінка забезпеченості підприємств ресурсами

Вид ресурсів	Кількість підприємств за ступенем їх забезпечення ресурсами			
	гостро не вистачає	недостатньо забезпечене	відчувається нестача	забезпечене
1. Сировина й матеріали	18	3	7	2
2. Комплектуючі	7	9	9	5
3. Паливо	14	3	2	11
4. Енергія	14	9	5	2

Складено за результатами власних досліджень.

Таблиця 17

Чинники, що впливають на недостатнє забезпечення підприємства матеріальними ресурсами

Групи чинників	Кількість підприємств
1. Відсутність обігових коштів	13
2. Відсутність на підприємстві політики формування обґрунтованої величини запасів товарно-матеріальних цінностей	11
3. Неефективна взаємодія виробничих служб і служби матеріально-технічного постачання	4
4. Невідповідність організаційної структури служби матеріально-технічного постачання й енергетичних служб вимогам, пропонованим сучасною економікою	11
5. Недостатня кваліфікація служби матеріально-технічного постачання й енергетичних служб	4
6. Неефективне використання застосовуваних форм розрахунків за матеріальні ресурси	19
7. Відсутність за останні 3 роки нововведень у системі матеріально-технічного постачання й енергетичного забезпечення	23
8. Інші	0

Складено за результатами власних досліджень.

Інноваційна діяльність на більшості підприємств розвинена дуже слабо. Тільки на дві з них існує відділ НДДКР і регулярно проводяться конструкторські розробки. Як наслідок, на підприємствах відзначається швидке старіння продукції, що випускається, зниження ефективності маркетингової, виробничої та фінансової діяльності.

Таблиця 18

Чинники, що стримують розвиток науково-технічного прогресу на підприємстві

Найменування чиннику	Кількість підприємств
1. Недостатнє фінансування розробок і впровадження	26
2. Нестача фахівців високого класу	11
3. Незатребуваність розробок проведенням	0
4. Відсутність достатньої технічної й експериментальної бази	17
5. Розрив галузевих наукових зв'язків	4
6. Відрив від фундаментальних наукових досліджень	0
7. Високі витрати на інноваційну діяльність	20
8. Тривалий період амортизації	10
9. Недотримання авторських прав	0
10. Відсутність сучасної інформації про стан науково-дослідних розробок	11
11. Відсутність прагнення до інновацій у персоналу	11
12. Проблеми в менеджменті	7
13. Застосування застарілої технології	16
14. Недосконалість законодавчої бази	20
15. Інше	0

Складено за результатами власних досліджень.

Чинниками, що стримують інноваційні процеси, переважно є недостатнє фінансування, високі витрати на інноваційну діяльність і недосконалість законодавчої бази (табл. 18). Для підтримки розвитку інноваційної діяльності необхідно, насамперед, забезпечити інвестиційну привабливість підприємства й удосконалити податкове стимулювання інноваційної діяльності (табл. 19).

Таблиця 19

Заходи, необхідні для підтримки інноваційної діяльності

Найменування заходу	Кількість підприємств
1. Підвищення ефективності взаємодії підприємств із адміністраціями й організаціями, що підтримують їхній розвиток	10
2. Удосконалювання податкового стимулювання інноваційної діяльності	18
3. Спрощення процедур ліцензування й сертифікації	4
4. Розвиток кооперації з науково-дослідними організаціями	12
5. Забезпечення інвестиційної привабливості підприємства	22
6. Розвиток інноваційного потенціалу підприємства	7
7. Інше	0

Складено за результатами власних досліджень.

Висновки. Динаміка розвитку вітчизняних підприємств за останнє десятиріччя свідчить про відсутність впевнених тенденцій до зростання позитивних показників. Світова економічна криза 2008-2009 років та українська політична криза 2014 року спричинила сильний спад національної економіки, яка до цього часу не досягла навіть показників 2013 року. Відтак розвиток вітчизняної економічної техноструктури протягом останнього десятиріччя знаходиться в зародковому стані і потребує цілеспрямованих дій щодо його поживлення.

Дослідження діяльності вітчизняних підприємств показало, що практично всі вони потребують якнайшвидшої комплексної реорганізації відповідно до напрямів діяльності економічної техноструктури, наведених на рис. 3.

Більш глибокого дослідження вимагає визначення оптимально вектору розвитку економічної техноструктури.

Рис. 3. Напрями діяльності економічної техноструктури (розроблено автором за результатами власних досліджень)

Л і т е р а т у р а

1. Статистична інформація [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/oper_new.html.

R e f e r e n c e s

1. Statystychna informatsiia [Elektronnyi resurs] // Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. – URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/oper_new.html.

Штапаук С. С. Современное состояние организации экономической технoструктуры

Проведён анализ макроэкономических показателей развития отечественной экономической технoструктуры. Определены качественные и количественные характеристики влияния развития экономики на состояние экономической технoструктуры. Приведены результаты исследований состояния экономической технoструктуры тридцати отечественных предприятий. Определена необходимость скорейшего совершенствования организационно-экономического механизма развития экономической технoструктуры.

Ключевые слова: экономический кризис, показатели деятельности, экономическая технoструктура, отрасли хозяйства, организационная структура, производственные фонды.

Shtapauk S. S. Current Status of Economic Techno-structure

The analysis of macroeconomic indices of the development of domestic economic techno-structure is carried out. The qualitative and quantitative characteristics of the influence of economic development on the state of economic techno-structure are determined. The results of studies of the state of economic techno-structure of thirty domestic enterprises are presented. The necessity to improve the organizational and economic mechanism of economic techno-structure development is determined as soon as possible.

Keywords: economic crisis, indicators of activity, economic techno-structures, branches of economy, organizational structure, production funds.

Штапаук С. С. – к.е.н., доцент. Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля

Рецензент: д.е.н., проф. **Чернявська Є.І.**

Стаття подана 01.03.2019